

Jurjen Vis, *Sint Jacob in de Plantage. Anderhalve eeuw bejaardenzorg in Sint-Jacob te Amsterdam 1866-2015*. (Hilversum: Uitgeverij Verloren, 2016). 125 p. ISBN 9789087045937.

DOI: 10.18352/TSEG.976

Sint Jacob in de Plantage was een instituut voor ouderenzorg in de buurt van de Amsterdamse dierentuin Artis. Nét voor het bereiken van de leeftijd van anderhalve eeuw is het gesloten. Dit recent verschenen boek over de geschiedenis van Sint Jacob staat de lezer toe zich in te leven in het gestichtsleven van weleer. Schrijver Jurjen Vis neemt ons aan de hand langs de eetzaal, de slaapzalen, de vrouwentuin en de centrale kapel. Elk hoofdstuk behandelt een apart thema zoals de oprichting, de architectuur, het dagelijks leven of de hervormingen binnen het instituut.

Vis beschrijft hoe Sint Jacob in 1866 werd gesticht na een legaat uit het testament van Jacob baron van Brien en uit 1858. Sint Jacob was gericht op alleenstaande katholieke ouderen die niet meer in staat waren zelf in hun onderhoud te voorzien. Het was aanvankelijk een gesloten instituut, waarbij bezoeken en uitgaan beperkt waren tot de dinsdagen. Mannen mochten er wel buiten de deur werken. Van de bewoners werd immers deugdzaamheid in de vorm van arbeid en vroomheid verwacht. In het gebouw konden enkele honderden bewoners terecht. Aanvankelijk waren er 150 bewoners, maar in 1916 bereikte het een hoogtepunt van 446 ouderen. Na een korte recessie groeide het bewonersaantal vanaf de Tweede Wereldoorlog vervolgens weer gestaag.

Het rooms-katholieke karakter van Sint Jacob is extra interessant omdat het instituut vlak na 1853 is opgericht, het jaar waarin rooms-katholieken zich in protestants Nederland weer mochten uiten in de openbare orde. Van Brien en wilde dit met zijn stichtingslegaat bevorderen. Het bestuur van Sint Jacob werd gedragen door zowel leken als religieuzen. Het gezag over het instituut was in handen van de regenten van het Roomsche Catolische Oude Armen Kantoor (RCOAK), maar de dagelijkse leiding werd voorzien door katholieke nonnen van de congregatie Zusters van Liefde uit Tilburg. De regenten en zusters leefden soms op gespannen voet met elkaar, maar in de praktijk hadden de religieuzen de overhand.

Hoewel Sint Jacob niet ongevoelig was voor de veranderingen in de samenleving, zoals de hervormingen in hygiëne, de versoepeling 'van rustoord naar lustoord' of de twintigste-eeuwse secularisering, komt er uit het boek een beeld naar voren van een weinig progressief instituut. 'Goed bedoelde pogingen tot verbetering werden zelden op waarde geschat', aldus Vis (p. 77). Er werd bijvoorbeeld jarenlang geen gevolg gegeven aan hervormingsplannen van de artsen van Sint Jacob in 1930.

Vis heeft voor zijn onderzoek uitgebreid gebruik mogen maken van de archieven van het RCOAK, de overkoepelende organisatie waarbinnen het Sint Jacob viel. Dat biedt een uniek inzicht in de instanties betrokken bij armenzorg en ouderenzorg in Nederland. In zijn onderzoek in de archieven lijkt Vis zich echter niet hebben laten leiden door een onderzoeksvraag of hypothese. Het boek biedt geen resultaten van systematisch onderzoek. Vaak worden interessante fenomenen aangehaald, bijvoorbeeld betreffende de veranderende opvattingen over armoede en ouderdom, maar die worden niet verder uitgewerkt. De uniek-uitgebreide toegang tot institutionele archieven zou echter ruimte kunnen bieden voor onderzoek naar de eventuele discrepanties tussen beleid en implementatie daarvan in de praktijk, of over de ervaringen, rol en invloed van de bewoners. Dit boek zou daarnaast een appendix met een introductie tot de archieven kunnen bevatten, maar dat is niet helaas niet het geval. *Sint Jacob in de Plantage* bevat nauwelijks verwijzingen naar andere literatuur, noch probeert Vis aan te sluiten bij historiografische debatten. En dat terwijl er al uitgebreid geschreven is over ouderenzorg en armenzorg in Amsterdam, bijvoorbeeld Van Leeuwen's *Bijstand in Amsterdam*. Vis had daar mooi op aan kunnen sluiten door bijvoorbeeld de inkomsten en uitgaven van het instituut door de jaren heen (middels steekproeven) te vergelijken; of door het Sint Jacob meer structureel te vergelijken met andere instituten in de stad, zoals het Diaconie Oude Vrouwen- en Mannen Gasthuis of Onze Lieve Vrouwen Gasthuis. Ook had er gekozen kunnen worden voor een *history from below* aanpak, onder andere door de beleevingswereld van bewoners te analyseren of door de mogelijkheid van het opgenomen worden in een ouderenhuis als overlevingsstrategie nader te bekijken. Daarnaast biedt het onderwerp, vooral gezien de lange tijdsspanne, ruimte voor een mentaliteitsgeschiedenis van ouderenzorg. Vis heeft echter geen van deze pistes systematisch bewandeld en verantwoordt zijn bronnenselectie en onderzoeksmethoden in het boek helaas niet. Onderzoekers geïnteresseerd in ouderen- en armenzorg zullen zich bij het lezen daarom frustreren over de gemiste kansen. De vraag is echter in hoeverre het de opzet van Vis is geweest om bij te dragen aan het historisch debat. Het boek is duidelijk geen academisch werk maar heeft eerder een publiekshistorische opzet. Dat wordt ook duidelijk gemaakt in het voorwoord: niet alleen is het boek gebaseerd op de archieven van het RCOAK, de uitgave ervan is ook gesteund en medegefinancierd door het RCOAK. *Sint Jacob in de Plantage* is dan ook wellicht het beste te lezen als een jubileumuitgave in opdracht, die de opkomst en ondergang van het iconische instituut beschrijft.

Marjolein Schepers, Vrije Universiteit Brussel & Universiteit Gent